

EL MOVIMENT VEÏNAL 1964-1979

TAULA RODONA 14.02.2023

En la meua intervenció em proposo repassar el context polític, econòmic, demogràfic i social de la Tarragona d'inicis dels anys seixanta, quan neix el moviment veïnal a Tarragona.

Una dècada, la dels seixanta, en que es registrarà la transformació més profunda de la història contemporània de la ciutat i que determinarà la configuració de la Tarragona actual.

De tot plegat, només en fa 60 anys.

CONTEXT POLÍTIC

Pel que fa al context polític a l'Estat espanyol, en concret, l'any **1964** serà quan el règim franquista commemorarà amb tot el desplegament de la seva propaganda, els *25 Veinticinco Años de Paz*.

Certament, la Guerra Civil ja feia un quart de segle que s'havia acabat, però aquesta pau no era el fruit de la conciliació sinó de la imposició per la força dels vencedors. Més aviat el que es recordava eren els 25 anys de la victòria del bàndol franquista.

La ferotge i sistemàtica repressió posterior a l'acabament del conflicte havia anat perdent la intensitat dels primers anys. Tanmateix, encara era present.

Els fonaments del règim es mantenien inalterables i consolidats i, per a la seva defensa, la dictadura franquista comptava amb dos instruments repressius: el **Tribunal Militar para la represión de las actividades extremistas** (1958) i la **Ley de Orden Público** (1959). Cal recordar que un any abans, el 1963, el dirigent comunista Julián Grimau era afusellat i dos militants anarquistes executats a garrot vil.

En la conjuntura internacional de Guerra Freda, les potències occidentals van passar del rebuig i de l'aïllament inicial del règim franquista de l'any 1945 a la progressiva normalització de les relacions. L'aïllament internacional va durar 16 anys, però l'any 1953, la signatura del concordat amb el Vaticà i la formalització d'un conveni amb els Estats Units, que implicava l'establiment de bases militars, significava el reconeixement exterior de la dictadura franquista. L'any 1955 hi haurà l'admissió d'Espanya com a membre de l'ONU. Tanmateix, la cursa es veié aturada l'any 1962 amb el rebuig a la sol·licitud per ingressar com

a membre de ple dret a la Comunitat Econòmica Europea per l'absència d'institucions democràtiques.

En aquests anys, a la província de Tarragona, els poders absoluts del règim es concentraven en la figura del governador civil Rafael Fernández Martínez (1961-1968), fiscal de professió.

A la ciutat de Tarragona, per sota del governador civil, la representació local del govern de l'Estat era l'alcalde. Primer, **Rafael Sanromà Anguiano** (1955-1961). La característica principal del seu mandat serà l'adquisició per part de l'Ajuntament de terres de conreu, principalment camps de garrofers, per a oferir-les com a sòl industrial a preus baixos a les empreses interessades en establir-se a Tarragona. Així es crearan els primers polígons industrials: Entrevies i Francolí.

Aquesta promoció municipal de la industrialització del terme ultrapassava el marc legal establert i esclatarà en forma d'escàndol amb l'alcalde següent. **Benigne Dalmau Vila** (1961-1965) que continuarà la pràctica iniciada per Sanromà, però va reblar tant el clau que finalment serà processat, jutjat i condemnat a sis anys de presó.

El partit únic, FET-JONS, era propietari dels mitjans de comunicació locals, tant de Ràdio Tarragona com del *Diario Español*. La censura, centralitzada per la Delegación de Información y Turismo, filtrava i anul·lava qualsevol crítica al règim i prohibia la utilització del català, ja fóra imprès o radiat. La primera crònica escrita en català al *Diario Español* no apareixerà fins l'any **1964**, amb motiu de la commemoració dels Veinticinco Años de Paz. La televisió, per la seva banda, començarà a ser un aparell de comunicació de masses que el règim també utilitzarà i controlarà.

En el món del treball, l'Organización Sindical Española, comptava amb l'afiliació obligatòria de patrons i treballadors i els enquadrava verticalment, i tenia la funció d'anorrear i esbandir qualsevol iniciativa del moviment obrer.

Per tant, tot i que començaven a sortir algunes esquerdes, el règim franquista continuava plenament consolidat i encara faltaven 11 anys per la mort del dictador.

CONTEXT ECONÒMIC

Aquest any, el **1964**, també va ser el de l'aplicació del Primer Plan de Desarrollo com a conseqüència del Pla d'Estabilització promogut l'any 1959 pels ministres tecnòcrates vinculats a l'Opus Dei. És a dir, des del govern franquista es possibilitava una espectacular transformació econòmica que, lògicament, havia de tenir repercussions sobre la societat.

A Tarragona, l'arrelament industrial dels anys quaranta i cinquanta era més aviat dèbil: la Tabacalera S.A (que l'any **1964** serà el primer centre de tota Espanya amb més de 1.000 treballadors), la CAMPSA, i la implantació aïllada d'algunes empreses químiques. D'altra banda, es mantenia la tradicional activitat de transformació d'alcohols lligada a l'activitat del Port.

Entre 1958 i 1965 s'instal·laran diferents empreses químiques que representaven una inversió de 280 milions de pessetes i ocupaven més de 300 treballadors.

L'especialització de la indústria de Tarragona en el sector químic s'anirà consolidant, però tot plegat, sense planejament, sense regulació i sense previsió. El cost social i mediambiental que havia de comportar en el futur ja es començava a intuir.

A partir de l'any 1963 començarà a adquirir importància el sector turístic. El turisme, encara incipient durant la dècada dels cinquanta, augmentarà la seva repercussió econòmica en els primers anys seixanta. D'una banda, per les construccions d'habitatges i establiments turístics al litoral tarragoní, un bon exemple és l'Hotel Imperial Tarraco inaugurat un any abans, el 1963. Per l'altra, la presència d'un turisme cada cop més nombrós, atret pel sol i les platges i per les devaluacions de la pesseta, requeria cada vegada de més serveis.

A l'inici de la dècada dels cinquanta el poder adquisitiu dels treballadors no arribava al 50% del que havia estat l'any 1936. Les despeses d'alimentació representaven el 70% del sou. La penosa situació dels assalariats no començarà a canviar fins els primers anys de la dècada dels seixanta. Les hores extres i la pluriocupació eren pràctiques generalitzades, però l'any 1965 els treballadors veien augmentat el seu salari en gairebé un 100% respecte cinc anys abans. Ara, les classes populars ja podien travessar la porta de la societat de consum. El petit cotxe utilitari, els electrodomèstics o la televisió comencen a ser béns als quals hi poden accedir cada cop més treballadors.

Així doncs, la progressiva industrialització, l'augment de la construcció i l'expansió del turisme esdevindran tres factors de desenvolupament econòmic en la Tarragona d'inicis dels anys seixanta. Un progrés desordenat i caòtic

però que convertiran la ciutat en un pol d'atracció per a molts immigrants de fora de Catalunya que fugien de zones sense possibilitat de trobar feina.

CONTEXT DEMOGRÀFIC I SOCIAL

Entre 1960 i 1964, la ciutat registrarà un augment del 20%, passant de 43.519 a 52.056 habitants, i la tendència continuava a l'alça doncs, entre 1965 i 1975, la ciutat rebrà un allau d'immigrants, més de 50.000, passant a registrar una població de 100.786 habitants. És a dir un creixement superior al 130% en només 15 anys, **de 43.000 a 100.000**, això, d'entrada, plantejava un greu problema que requeria una urgent solució: la insuficiència d'habitatges i de serveis.

Certament, l'oferta de treball era suficient per a integrar als immigrants en el món laboral i permetre que comptessin amb un salari fix, ni que fos reduït. Però la ciutat no podia créixer al mateix ritme. No només en l'àmbit dels serveis als ciutadans (sanitat, escoles, infraestructures...), totalment insuficients per a acollir als nous tarragonins, sinó que trobar un habitatge mínimament digne era molt difícil. L'aparició del barraquisme en zones allunyades del casc urbà i amb una absència absoluta de serveis va ser inevitable.

Una situació deplorable, de condicions de vida pèssimes, en la qual la integració dels immigrants en el teixit social de la ciutat era un propòsit condemnat al fracàs.

Al *Diario Español* del 12 de març de **1964** es publicava una notícia sota el següent titular "Orden del Caudillo contra el chabolismo", en la qual es manifestava que el Ministre de la Vivenda "habia recibido la orden tajante del Caudillo de acabar con el barraquismo en breve plazo."

Sis dies més tard, en el seu discurs sobre el balanç del període 1963 – 1964, davant les autoritats franquistes de la província, el governador civil, Rafael Fernández Martínez, reconeixia les dificultats per a resoldre el problema del barraquisme, especialment preocupant a la ciutat de Tarragona.

El 4 d'abril de 1964, en resposta a la petició formulada pel governador civil, l'alcalde de Tarragona, Benigne Dalmau Vilà, trametrà el resultat de la inspecció sobre les barraques que existien en el terme municipal. L'encàrrec d'aquest treball va recaure sobre els agents rurals de la policia municipal i la documentació generada es conserva a l'Arxiu Municipal de Tarragona.

El treball, desenvolupat amb mètode i voluntat de ser exhaustiu, consta de 404 fitxes, agrupades per nuclis, que descriuen la localització de cadascuna de les barraques així com les dades dels que hi malviuen: nom i cognoms, procedència, edat, estat, professió i lloc de treball. A més a més, les fitxes tenen una fotografia adherida de l'exterior de la barraca i que, en molts casos, és prou il·lustrativa de les pèssimes condicions de vida que patien molts d'aquests immigrants.

També hi ha dues relacions en les quals es registra si la barraca està habitada o no pel mateix que la va construir, el temps durant el qual s'hi resideix, l'import pagat pel qual es va accedir a l'habitable, els materials utilitzats per a la seva construcció i un apartat d'observacions.

El resultat global fou el registre i identificació de 404 barraques, agrupades en 10 nuclis, en les quals hi vivien prop de 2.000 persones, és a dir, el 4% de la població de Tarragona. Més tard, es calcula que la xifra dels que vivien en barraques va arribar fins els 4.000.

Destacaven el nucli de l'àrea situada a les marges dreta i esquerra del riu Francolí, amb més de 1.000 persones i, en segon terme, la del polígon d'Entrevies, amb 315 residents.

De quines regions i províncies espanyoles procedien aquests immigrants? La gran majoria havia vingut d'Andalusia i representaven el 65,4% del total. Però, principalment, eren originaris de dues províncies: Córdoba i Jaén.

En general, marxaven d'un lloc en el qual no tenien feina però si que disposaven de casa i anaven a un lloc on hi havia feina però que no hi havia habitatges.

Òbviament, els darrers ajuntaments del règim franquista, sense recursos i competències limitades, es van més que ultrapassats per aquesta ràpida i enorme allau immigratòria. La paràlisi davant d'una problemàtica que s'agreujava dia a dia era gairebé total. Les necessitats en matèries com habitatges, escolarització, serveis sanitaris, transport públic, infraestructures... restaven sense cobrir. La Tarragona oficial va donar l'esquena a aquesta població nouvinguda.

Bonavista va ser el paradigma de l'autoconstrucció i del creixement desordenat. A partir de 1964, successives onades d'immigrants procedents d'Extremadura i d'Andalusia anaran bastint les seves cases del no res, sense cap tipus de planejament urbanístic, i, òbviament, amb l'absència més absoluta de serveis i d'infraestructures (clavegueram, enllumenat...)

Entre 1965 i 1975, Torreforta, que ja existia, continuarà creixent i es crearan nous barris al seu voltant, Parc Riu Clar (1965), el Pilar (1967), la Granja, Icomar i la Floresta (1968) i, entrada ja la dècada dels setanta, Riu Clar (1974) i Campclar (1976). Al nord, l'any 1969 s'iniciarà la construcció del primers habitatges del barri de Sant Salvador i, quatre anys més tard, el 1973, Sant Pere i Sant Pau.

El resultat va ser una ciutat poc vertebrada, amb una perifèria desordenada configurada per diferents zones de blocs de pisos amuntegats que, si bé resolien de moment el greu problema del dèficit d'habitatges, condemnaven a viure en reduïdes dimensions i enmig de nombroses incomoditats. Allunyats i mal comunicats amb el centre urbà, gairebé sense equipaments, amb problemes de clavegueram, subministrament d'aigua i llum.

Uns barris en els quals residia gairebé la meitat de la població total de Tarragona. Si la integració dels nouvinguts entre la població autòctona ja era difícil, la ubicació dels immigrants en barris situats en les zones limítrofs de la ciutat els convertia en els habitants d'una altra Tarragona, diferent i en molts casos incompresa. Aquí, va néixer el moviment veïnal.

Afrontar el cost econòmic i social que va representar aquesta onada immigratòria, amb els propis nouvinguts com a víctimes principals, va ser necessàriament una de les prioritats del primer alcalde democràtic elegit a les eleccions de l'any 1979, Josep Maria Recasens Comes.

Dr. Jordi Piqué Padró
Historiador i arxiver